

REKORDERKA S ŠTEVILKO 6000

Že lani so si slovenski jamarji zadali nalogo, da bodo v letu 1989, v jubilejnim, stotem letu slovenske jamske organizacije, v slovenski jamski kataster vpisali šesttisočo jamo. Ta cilj so dosegli že v začetku letošnjega leta, za jamo z okroglo številko pa so izbrali Skalarjevo brezno na Kaninu, čigar vhod se odpira na nadmorski višini 2335 metrov na Kaninskih podih med postajo D kaninske žičnice in planinsko kočjo Petra Skalarja. Ker so že prej ob vsakem obisku dosegali nove globine in ker je na italijanski strani Kanina vsaj eno brezno globoko blizu tisoč metrov, so si tudi v Skalarjevem breznu obetali rekordno globino. Od lanskega decembra do letošnjega februarja so ob izredno nizkih vodah, ki so pogoj za kakršenkoli uspeh v tem breznu in predvsem za varnost jamarjev, prvič v zgodovini slovenskega jamarstva prodrli več kot 900 metrov v globino. Toliko zelene globine tisoč metrov pa vendarle niso dosegli. Upajo, da jo bodo med naslednjimi raziskavami, ki bodo nemara že letošnjo zimo, če bodo le vremenske razmere primerne za raziskovanje.

* * *

Konec prejšnjega stoletja sta bila tako planinstvo kot jamarstvo nenavadni, nevarni in ekstravagantni dejavnosti, s katerima so se ukvarjali razmeroma redki naravoslovci in ljubitelji narave. Toda čeprav se je v poznejših letih planinstvo mnogo bolj razvilo v širino, je slovensko jamarstvo vendarle starejša organizacija od planinstva: jamarstvo pri nas že praznuje stoletnico obstoja, medtem ko bo planinstvo praznovalo tako visok okrogel jubilej šele čez nekaj let.

ONESNAŽEVANJE IN VAROVANJE KRASA V ALPAH

PETINA NAŠIH JAM JE V HRIBIH

ANDREJ KRANJC

Približno tretjina Slovenije sodi k alpskemu gorskemu sistemu in polovica tega ozemlja je sredogorski in visokogorski svet. Naše Alpe sodijo orografsko oziroma fiziognomsko deloma k Centralnim Alpam (Karavanke) ter deloma k Južnim Apneniškim Alpam (Julijske in Kamniško-Savinjske Alpe). Z vidika krasa je med tema dvema deloma Alp zelo velika razlika: v Apneniških Alpah gradijo večino ozemlja karbonatne kamnine (apnenec in dolomit), v Karavankah pa nekarbonatne oziroma neprepustne kamnine. Med karbonatnimi kamninami v splošnem prevladujejo apneneci, ki so najbolj podvrženi zakrasevanju. Debelina karbonatnih kamnin lahko doseže celo več kilometrov.

Ozemlje, ki ga podrobneje obravnavam, obsega okoli 3400 kvadratnih kilometrov (17 odstotkov ozemlja SRS) in od tega ga je 1760 km² (52 odstotkov) iz karbonatnih kamnin. Tektonske depresije in rečne doline delijo ozemlje na posamezna pogorja. Višja pogorja Julijskih Alp (Triglavsko pogorje) obdajajo nižje planote (Pokljuka, Jelovica). Karavanke so različne, saj jih sestavljajo predvsem razpotegnjeni hrbti in grebeni. Nadmorska višina našega alpskega kraškega sveta je med 2864 metri (Triglav) in 200 metri — tam se rečne doline odpirajo v obrobni svet. Podnebje je gorsko, značilno predvsem po nižjih temperaturah in veliki količini padavin (1400—4000 mm).

1200 NAŠIH ALPSKIH JAM

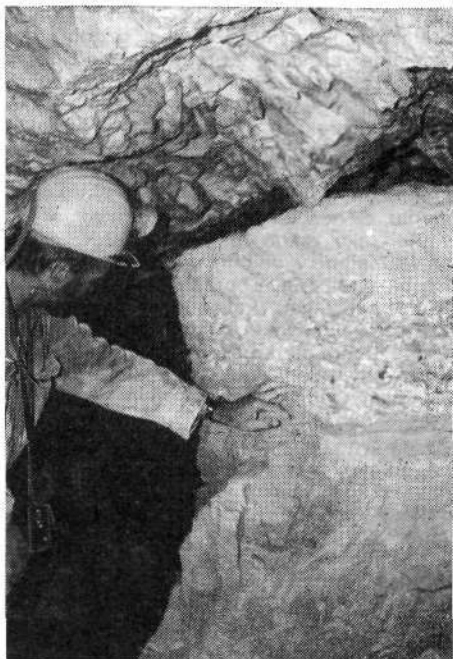
V grobem gre za dva tipa alpskega krasa: ● »visokogorski kras« v višinah nad 1700 in 1900 metrov, to je nad zgornjo gozdno mejo, z zelo velikimi količinami padavin ter zelo debelo in dolgotrajno (do 200 dni) snežno odejo;

● »vrtačasti kras« pod zgornjo gozdno mejo (navzdol do okoli 500 metrov nad morjem), porasel z gozdom, z veliko količino padavin in razmeroma debelo ter dolgotrajno snežno odejo.

Vrtačasti kras je posebno lepo razvit na visokih planotah z razmeroma vodoravnimi plastmi kamnine. Kjer je taka struktura v visokogorskem krasu, nastanejo značilni in slikoviti »podi«, ki jih sestavlja ena sama, nagnjena plast kamnine brez drobirja.

V slovenskem Katastru jam (vodita ga Jamarska zveza Slovenije in Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU) je registriranih, to pomeni vsaj v večjem delu raziskanih, prek 6000 kraških jam. Med temi jih je več kot 1200 (20 %) na alpskem ozemlju.

Poseljenost alpskih dolin je razmeroma močna; tako rekoč prav v osrčju Alp je tudi nekaj manjših industrijskih središč, kot so Jesenice, Kamnik ali Podbrdo. Po številu ljudi je še pomembnejši turizem: v Alpah je nekaj velikih središč s celostno turistično ponudbo prek celega leta (Bled, Bohinj, Bovec), nekaj pa je predvsem zimskošportnih središč (Kranjska gora). Na splošno lahko govorimo o zgoščitvah do nekaj deset tisoč prebivalcev.

Odkladdine (sedimenti) v nekaterih alpskih jamah so priče velikih sprememb, ki so se dogajale v ledeni dobi (pleistocenu)

Izven večjih alpskih dolin in v večjih nadmorskih višinah je poselitev manjša in bolj razpršena, v obliki manjših vasi in osamljenih kmetij, ki segajo celo nad 1300 metrov visoko.

Z vidika kmetijske proizvodnje je najpomembnejša živinoreja, predvsem govedoreja. Del živine je poleti na planinskih pašnikih, ki so pogosto tudi nad zgornjo gozdno mejo. V nižjih alpskih predelih je zelo pomembno gozdarstvo. Visokogorje obiskujejo poleti planinci, deloma tudi lovci, pozimi pa predvsem smučarji. V grobem lahko ocenimo, da je celo na visokogorskem krasu občasno do 10 000 ljudi.

OGROŽENI VODNI VIRI

Dolinska naselja se oskrbujejo z vodo predvsem iz kraških izvirov, saj so glede na količino in stalnost vode zelo ugodni (Vrata, Radovna, Voje, Zadnjica, Bohinjska Bistrica, izviri pod Jelovico). Pač pa je včasih že vprašljiva njihova kakovost: izviri Kamniške Bistrice so onesnaženi z organskimi primesmi, izvir v Logu pod Mangartom pa s kemičnimi. V nekaterih primerih vemo, da je povezava med vodami oziroma površjem visoko v gorah in izviri v dolini zelo neposredna: voda iz čistilne naprave pri zgornji postaji žičnice na Kaninu, kamor odteka tudi hotelske odplake, se že po nekaj dneh pojavi v izviri v dolini. V zadnjih letih, še

posebno v zvezi z rekonstrukcijo in povečanjem Doma na Kredarici, se je razvila tudi razprava o vprašanju odvajanja odpadnih voda v visokogorju in celo razgibala široko javnost.

Voda je vprašanje, ki se tiče vsega prebivalstva. Razen kraške vode pa so v Alpah v nevarnosti tudi drugi kraški pojavi in procesi: kraške depresije (vrtače, kotlički, brezna) v bližini koč, močnejše frekventiranih planinskih poti in gorskih cest so prava smetišča in divje deponije odpadkov. Pri tem naj spomnim tudi na objavo v Planinskem vestniku o čistilni akciji, ki jo je organizirala Planinska zveza in katere rezultat je bilo nekaj ton odpadkov, pobranih le v okolici Triglava. Tik pod smetiščem Doma na Kredarici je vhod v razmeroma veliko in pomembno ledenico Ivačičevo jamo. Urejanje smučišč v visokogorskem svetu bistveno spremeni mikro- in mezoreliefne oblike, torej tudi kraške oblike: depresije zasipajo in zapolnjujejo, grbine in vzpetine uravnavajo, večje skalne balvane odstranijo ali celo zminirajo. Enako velja za gradnje gorskih in gozdnih cest, najrazličnejših napeljav ter za druge gradbene posege. V primeru, da je celotno pogorje kraško, kar v veliki meri velja za naše Alpe, vsak tak poseg povzroči tudi določeno (včasih veliko) škodo kraškemu svetu, in sicer ne le na površju, ampak tudi v podzemlju.

V podkrepitev, kako nekateri resno gledajo na ta vprašanja, navajam primer s Koroškega. Podjetje, ki je prevzelo gradnjo gorske ceste v zaledju Dobrača (tam je tudi alpski kraški rezervat), ni smelo prej pričeti z deli, dokler ni vseh delovnih strojev opremljeno s posebnimi lovilci olja, tako da v primeru okvare ali nepazljivega ravnanja niti malo strojnega olja ne bi steklo na tla in nato v kraško podzemlje.

RAZLIČNI VARSTVENI REŽIMI

Prizadevanja za varovanje alpskega krasa so v Sloveniji kar stara; za formalni pričetek lahko štejemo memorandum o zavarovanju naravnih pojavov, vključno kraških jam, v Julijskih Alpah. Vlada je leta 1922 sprejela Zakon o zavarovanju redkih rastlin, živali in jam. Leta 1924 je bila dolina Triglavskih jezer (1400 hektarov) razglašena za alpski varstveni park. To je v celoti kraški svet, ki je bil leta 1961 preimenovan v Triglavski narodni park. Zaenkrat je to edino dobro zavarovano kraško območje v naših Alpah. Leta 1981 je bil načrtan širši Triglavski narodni park z različnimi varstvenimi režimi, ki obsega približno 800 kvadratnih kilometrov. V ožjem Triglavskem narodnem parku je znanih prek 300 kraških jam, v širšem pa okoli 1000.

Poleg Triglavskega narodnega parka imamo v naših Alpah tudi nekaj naravnih rezervatov, krajinskih parkov in naravnih

spomenikov. Več jih je na kraškem svetu in torej vključujejo tudi kraške pojave, a z redkimi izjemami so ti deli alpskega sveta zavarovani zaradi krasa oziroma kraških značilnosti. Izjema so le posamezne jame.

Po zakonu iz leta 1980 so vse jame kot tudi površinski in podzemeljski kraški pojavi zavarovani. Kaže pa, da je taka formulacija preširoka. Med 6000 registriranimi jamami v slovenskem Katastru jam jih je 200 (3 %) proglašeni za naravni spomenik s posebnim varovalnim režimom. Od tega je v Alpah med naravnimi spomeniki vsega skupaj 11 jam, 4 kraški izviri in 3 slapovi.

HUD DAVEK NARAVI

V ožjem območju Triglavskega narodnega parka je varovanje v resnici učinkovito in razmeroma dobro organizirano, pač pa je slabše pri pojavih in oblikah, ki so izven tega dela parka oziroma izven parka sploh. Jamarji ves čas odkrivajo nove jame tudi v alpskem kraškem svetu (po podatkih iz katastra odkrijejo v Sloveniji letno okoli 150 »novih« jam), postopek za zavarovanje jame kot naravnega spome-

nika pa lahko traja leta. Tipični primer premalo učinkovitega varstva oziroma zastajanja varovanja za realnostjo je Kristalna jama nad Bledom: ko so jo jamarji odkrili in registrirali, so bile jamske stene in strop prekriti s čudovitimi, do nekaj decimetrov velikimi kalcitnimi kristali, kar ni redkost in posebnost le za naš alpski kras, ampak je to posebnost v svetovnem merilu. Danes je jama zavarovana, žal pa v njej tako rekoč ni več kristalov; ostali so le majhni v najbolj nedostopnih kotičkih na stropu in v špranjah. Prav tako se je treba vprašati, koliko pomaga 50-metrski varovalni pas okoli vhoda zaščitenih vodne jame ali kraškega izvira, če pa v njegovem zaledju, lahko kilometre proč, spuščajo neprečiščene odpadne vode v kraško podzemlje.

Če na kratko označim: imamo več in boljše odloke o varovanju alpskega krasa, obenem pa imamo več uničenih kraških objektov in vedno bolj onesnažene kraške vode. Toda govorjenja in pisanja o teh vprašanih in težavah je vedno več. Družba se ju pričinja vedno bolj zavedati, čeprav včasih po hudem davku naravi. In ravno v tem ozaveščanju vidim upanje za izboljšanje in napredek.

SKALARJEVO BREZNO NA KANINSKIH PODIH

REKORDNA JUGOSLOVANSKA GLOBINA

SAMO MOREL

Kaninski podi se raztezajo južno od grebena Prestreljenik—Visoki Kanin med 2000 in 2300 metri nadmorske višine. Teren je zaradi prehodov ledenikov in južne lege precej zasut z razpadlim materialom, ki je večinoma zasul tudi vertikalne jamske vhode. Zato se je težko prebiti v podzemlje. Uravnava prečkajo prelomi različnih smeri, ki pa niso naravnega značaja. Skladi povsod blago vpadajo proti jugozahodu. Hidrološko sta bistveni dve večji depresiji (Veliki in Mali dol), ki zbirata in koncentrirata meteorne vode. Za današnji relief in nastanek teh dveh depresij je pomembna predvsem strižna neotektonika in prehod ledenikov. Te depresije so za nastanek in potek jam zelo pomembne. Pod njimi lahko pričakujemo kolektorje, ki hipotetično drenirajo vode na izvire Boke (735 metrov nadmorske višine) in Male Boke (450 m n. m. višine). Izvir Glijuna nad Plužno je manj verjeten, ker je odrezan z močnim prelomom, ki poteka od Okna v Prestreljeniku proti jugovzhodu. Vode Boke v mogočem slapu padajo v dolino. Izvir je ostal tako visoko, ker je zajezen z dolomitom. Minimalni pretok Boke je okrog 200 litrov na sekundo. Globinski potencial masiva je 1900 metrov.

ZGODOVINA RAZISKAV

Prvih sistematičnih raziskav Kaninskega masiva so se lotili člani DZRJ Ljubljana med leti 1963 in 1974. Raziskovali so večinoma na južnem spodnjem robu podov. Dokumentirali so 210 jam. Najgloblja je bila jama z delovnim imenom S-19. Za sedaj je globoka 177 metrov in se še nadaljuje. Ker je vhod v neposredni bližini kaninske postaje C, so ga ob gradnji žižnice zasuli.

Avgusta 1985 smo sodelavci Inštituta za raziskovanje krasa Postojna na Kaninskih podih opravili ogledno ekskurzijo ter poskusno pregledali skupino vhodov na jugozahodnem robu Velikega dola. Našli smo perspektivno jamo z delovno številko 0-6. Kasneje smo jo preimenovali v Čo meander. Jeseni smo raziskave nadaljevali jamarji iz Kopra, Rakeka in Ljubljane. Naslednjega leta so na pregledovalnih in raziskovalnih akcijah delovala društva iz Kopra, Rakeka, Ribnice, Tolmina, Logatca, Kranja, Postojne in Ljubljane. Kaninski podi so bili deloma že razdeljeni na območja, označena s črkami. To razdelitev smo nekoliko dopolnili, tako da so društva lahko delovala po posameznih območjih. Po dveh letih aktivnega pregledovanja rezultati dela niso bili preveč perspektivni.